

OVER AREA CELSI,

DOOR

L. C. H. GOOSSENS.

D. VAN SIJN & ZOON. — ROTTERDAM.

OVER AREA CELSI.

OVER AREA CELSI.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Geneeskunde,

aan de Rijks-Universiteit te Utrecht,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. N. W. P. RAUWENHOFF,

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT

TEGEN DE BEDEKINGEN DER

GENEESKUNDIGE FACULTEIT

TE VERDEDIGEN

op Donderdag, 9 Juli 1885, des namiddags te 6 uren,

door

LOUIS CONSTANT HUBERT GOOSSENS,

ARTS,

geboren te Venlo

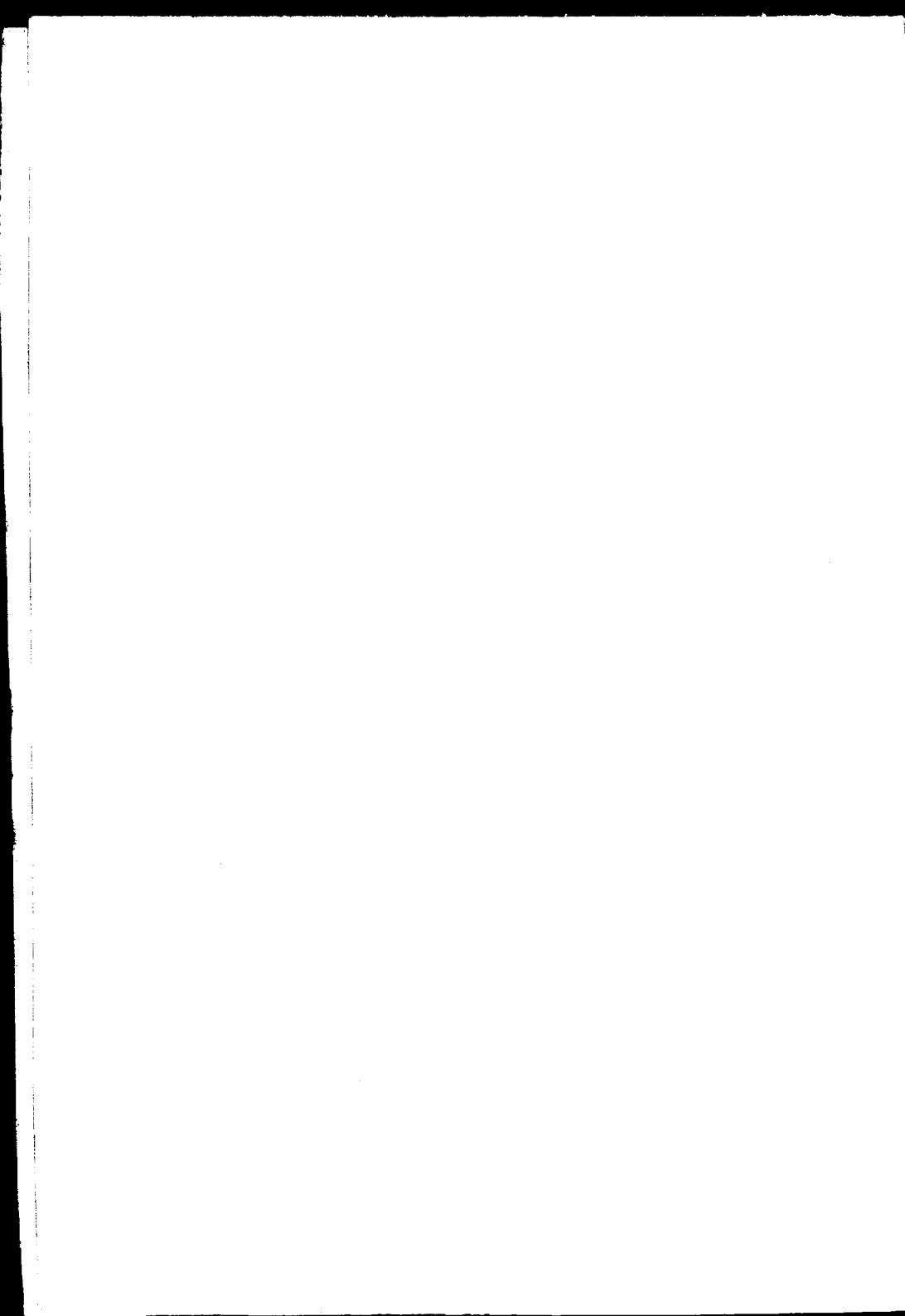
1885.

STOOMDRUKKERIJ. — D. VAN SLIJ & Zoon

ROTTERDAM.

Aan mijne Ouders.

Gaarne maak ik van deze gelegenheid gebruik, om U, Hoogleeraren en Docenten der Medische Faculteit, mijne erkentelijkheid te betuigen voor het onderwijs, dat ik van U genoten heb.

Voor al U, hooggeachte Promotor, hooggeleerde Van Goudoever, zeg ik hartelijk dank voor de welwillende hulp, mij bij het vervaardigen van dit proefschrift verleend.

Ook aan U, hooggeleerde Pekelharing, die mij bij mijne onderzoekingen zoo vriendelijk Uw bijstand hebt geboden, breng ik mijn oprechten dank.

Niet het minst wensch ik U, zeergeleerde Van der Hoeven, mijne erkentelijkheid te betuigen voor Uwe vriendschappelijke en leerrijke leiding; de tijd, dien ik het voorrecht heb Uw assistent te zijn, zal bij mij steeds in dankbare herinnering blijven.

INLEIDING.

Onder de verschillende haarziekten, welke tot kaalhoofdigheid aanleiding geven, is de alopecia areata zeker wel die, welke het meest onze belangstelling verdient, van den eenen kant om het zeldzame van haar voorkomen en de verwarring, welke dikwijls over den aard der ziekte zelf geheerscht heeft, van den anderen kant om het steeds blijvende verschil betrekkelijk de aetiologie, daar nog steeds de verschillende schrijvers over den al of niet

parasitairen oorsprong van de ziekte in twijfel zijn. Daar ik een tijd lang in de gelegenheid ben geweest een geval van alopecia areata waar te nemen, dat mij uit een anamnestic oogpunt voor de parasitaire theorie scheen te pleiten, heb ik gedacht deze ziekte wel tot onderwerp mijner dissertatie te kunnen nemen, al moet ik tot mijn spijt erkennen, dat het ook mij niet is mogen gelukken de kwestie uit te maken.

HISTORISCH OVERZICHT.

Er is een bepaalde vorm van huidziekte, die zich kenmerkt door eigenaardige ronde kale plekken, en zich door het gemis van pustulae, vesiculae, squamae of andere irritatie-verschijnselen onderscheidt van alle andere huidziekten, — aan welke ziekte men den naam van „Area” gegeven heeft, een woord, hetwelk wij bij verschillende Latijnsche schrijvers aantreffen in de beteekenis van open plek, plein, markt, kring, en hetwelk wij ook bij Celsus vinden, daar waar hij de verschillende door hem gekende vormen vermeldt, onder welke het kaal worden tot stand komt.

Onjuist is het echter, wanneer men meent, dat men bij Celsus een juiste beschrijving vindt van

de ziekte, welke wij thans „Area Celsi” noemen; veel eer moet de reden, waarom de naam van Celsus, met het woord „Area” (de ziekte, welke wij thans op ’t oog hebben) verbonden gebruikt wordt, daarin gezocht worden, dat op haar het begrip van het woord „Area”, open plaats zonder meer (hier open plek te midden van het andere normale haar), zoo juist van toepassing is.

De ziekte wordt ook genoemd „alopecia,” afkomstig van ἀλώπηξ, vos, omdat deze dieren in den zomer veel zouden lijden aan uitvallen van haren. Later is er door Sauvages ¹⁾ het woord „areata” aan toegevoegd. Het woord „alopecia,” eenvoudig uitvallen van haren beteekenende, bevat dus minder dan het woord „Area,” kale plek, de juiste betekenis der ziekte.

Celsus ²⁾ beschrijft twee van elkander verschillende huidziekten, welke tot kaalhoofdigheid aanleiding geven: „Arearum duo genera sunt. Commune utrique est, quod, emortua summa pellicula, pili primum extenuantur, deinde excidunt; incre-

¹⁾ Nosol. method. Tom. II. Amstelodami 1768.

²⁾ Aul. Cornel. Celsi, de medicina Libri VIII. Lib. VI. cap. 4.

citque utrumque in aliis celeriter, in aliis tarde. Pejus est, quod densam cutem et subpinguem et ex toto glabram fecit. Sed ea, quae Alopecia nominatur, sub qualibet figura dilatatur. Fit in capillo et in barba. Id vero, quod a serpentis similitudine Ophiasis appellatur, incipit ab occipitio, duorum digitorum latitudinem non excedit, ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committant. Illud vitium in qualibet aetate est; hoc fere in infantibus. Illud vix unquam sine curatione; hoc saepe per se finitur."

Deze twee ziekten beantwoorden dus nog weinig aan de latere „Area Celsi” en „Herpes Tonsurans.” Meer is dit het geval bij latere schrijvers; zoo wijst Avicenna op ’t verschil van de kale plekken bij de twee aandoeningen: „Differentia quidem inter Alopeciam et Ophiasin est, quod in Ophiasi non tantum cadunt pili: imo excoriatur cum ea cutis tenuis, sicut accidit serpenti.” De door Avicenna gegeven beschrijving beantwoordt dus bepaald meer aan hetgeen wij ons onder den naam van Area Celsi en Herpes Tonsurans voorstellen.

De Vigo wijst reeds op den eigenaardigen ronden

vorm: „Alopecia praesertim ex figura cognoscitur, quae communiter rotunda est.”

Terwijl in lateren tijd de oorspronkelijke betekenis van het woord „alopecia” verloren ging, en men iedere door plaatselijke oorzaak ontstane kaalheid met dezen naam bestempelde, wist Lanfrancus toch nog de echte alopecia van de andere te onderscheiden: „Tinea est corruptio manifesta crustosa et ulcerosa; sed alopeciam dicunt, ubi capilli cadunt, absque cutis vitio apparente.”

Uit dit alles blijkt, dat reeds in de eerste tijden en in de middeleeuwen twee uitwendig op elkaar gelijkende huidziekten bekend waren; de eene van deze ziekten kwam ook bij kinderen voor, was gemakkelijk te genezen en verdween soms van zelf; de aangedane huidplaatsen verschenen daarbij door afschilfering van de epidermis, ruw en breidden zich in duidelijk serpentineuzen vorm soms over beide hoofdhelften uit. De andere ziekte kwam zoowel bij kinderen als bij volwassenen voor en was veel hardnekkiger; de haren vielen zonder zichtbare verandering van de huid uit; de ziekteplaatsen waren meest van ronden vorm, geheel glad en glanzend.

Aan deze twee ziektevormen beantwoorden de

porrigo scutulata en de porrigo decalvans van Willan ¹⁾ in den lateren tijd; hij was de eerste, welke in 't begin dezer eeuw de symptomen dezer aandoeningen duidelijk uiteenzette: de eerste ver- toonde kale plekken van ongeveer ronden vorm, de huid was met vesiculae, pustulae of squamae bedekt en de haren braken kort af; de laatste ver- toonde eenvoudig kale plekken van cirkelvormige gestalte, op welke geen enkel haar blijft, terwijl het omringende haar van normale dikte is; de huidopper- vlakke is binnen deze vlekken glad, glanzend en wit.

Niettegenstaande deze duidelijke uiteenzetting werd de Area Celsi toch nog dikwijls met de andere aandoening verward; zoo noemde b.v. Alibert zijne porrigo tonsoria hetzelfde als de porrigo decalvans van Willan. Velen hielden de teigne tondante van Mahon ²⁾ voor identisch met de alopecia areata. Cazenave ³⁾ meende dat de Area Celsi geen op zich zelf staande ziekte was: „enfin l'alopecie partielle, décrite par Willan sous le nom de porrigo decalvans, ne doit

¹⁾ Delineations of Skin-diseases. London, 1817.

²⁾ Recherches sur le siège et la nature des Teignes, par M. Mahon jeune.

³⁾ Traité des maladies du cuir chevelu.

pas être considérée comme une affection distincte; elle est souvent le résultat des diverses espèces." Hij noemde ze vitiligo capitis, daar hij dacht, dat van wege de witachtige kleur der naakte plaatsen de pigmentlaag verdwenen was. De verwarring werd nog grooter, toen Gruby ¹⁾ in 1843 een parasiet demonstreerde, welken hij meende bij porrigo decalvans gevonden te hebben en „microsporon Audouini" noemde. Het blijkt echter duidelijk, dat Gruby geen echt geval van alopecia areata voor zijn onderzoek gehad heeft.

„Le porrigo decalvans se caractérise par des plaques arrondies, couvertes d'une poussière blanche et de petites écailles grisâtres." En verder: „En soumettant au microscope les cheveux provenant d'individus atteints de cette maladie, on y remarque une grande quantité de cryptogames, qui les entourent de tous côtés et leur forment une véritable gaine végétale, qui les accompagne depuis leur sortie de la peau jusqu'à une distance de 1 à 3 mm. Les cryptogames se développent et se multiplient avec une rapidité incroyable; il suffit qu'un point de la

¹⁾ Comptes rendus de l'Académie française.

peau soit atteint pour qu'en peu de jours une plaque de 3 à 4 ctm. soit couverte de plantes parasites."

Voor ik verder ga, zij het mij vergund eene korte beschrijving van het verloop der ziekte te geven.

De Area Celsi is eene ziekte, welke zich kenmerkt door het verlies van haren, waardoor cirkelvormige kale plekken ontstaan, die zich langzamerhand peripherisch vergrooten. In verreweg de meeste gevallen is de ziekte op het behaarde hoofd, in zeer enkele gevallen ook op andere behaarde gedeelten van het lichaam.

Van den kant van den patient begint de aandoening zonder prodomaalsymptomen; alleen geven verschillende schrijvers eene voorafgaande hoofdpijn aan, welke ook de ziekte in haar begin zou begeleiden. De patient merkt dan het eerst, dat op eene omschreven plaats haren uitvallen en spoedig is er een kaal plekje ontstaan, hetwelk langzamerhand, gedurende weken en maanden aan de peripherie in omvang toeneemt, totdat er eene kale plek ontstaan is van gemiddeld vier tot acht cm.; dan houdt het proces van uitvallen gewoonlijk op. In verreweg de meeste gevallen volgt zeer spoedig na het ontstaan van de eerste kale plek uitvallen

van haren op een of meer andere plaatsen, welke op dezelfde manier in grootte toenemen en dikwijls door te zamen te confluereen grootere plekken doen ontstaan; — in zeer zeldzame gevallen ontstaat op deze manier totaal verlies van haren op het aangedane deel, ja zelfs over het geheele lichaam.

De plekken zijn ongeveer cirkelvormig en geheel kaal, zonder resten van haren; de huid van de kale plaatsen is volkomen glad, zonder vesiculae, pustulae of squamae, en volgens vele schrijvers is zij wit en atrophisch, volgens anderen niet. Het stationaire stadium der ziekte kan verscheiden maanden, in enkele gevallen zelfs jaren blijven bestaan.

Dan beginnen, even langzaam als de ziekte ontstaan is, de kale plekken zich te verkleinen, doordat langzaam van de peripherie naar het centrum toe in concentrische kringen kleine haartjes voordagen komen, in 't begin licht gekleurd, zacht, op lanugo gelijkende, naderhand sterker en meer gepigmenteerd; deze haargroei, moge hij ook nog zoo lang duren, gaat dan onafgebroken voort, tot de plek weer met haar bedekt is. In zeer weinige gevallen slechts zijn de haren onherstelbaar verloren."

Bij de alopecia arcata is er dus geen kwestie van ronde plekken „couvertes d'une poussière blanche et de petites écailles grisâtres,” en is dus ook de conclusie van „une grande quantité de cryptogames, qui entourent les cheveux de tous côtés et se multiplient avec une rapidité incroyable” voor 't aetiologisch verband met de Area Celsi van geen waarde.

Overigens zouden, gesteld eens, dat het geval door Gruby onderzocht, werkelijk Area Celsi geweest ware, die groote hoeveelheid cryptogamen, welke zich zoo snel vermenigvuldigen, zeker ook door andere onderzoekers zijn gevonden geworden.

Velen sloten zich nu bij Gruby aan, zooals Robin, Hebra, Küchenmeister, Bazin, en meenden met hem de oorzaak der alopecia areata in de „microsporon Audouini” gevonden te hebben. Bazin¹⁾ noemde de aandoening „teigne pelade” en bracht door zijne geschriften veel tot de verbreiding van de theorie van Gruby bij.

Hebra kwam het eerst terug van deze dwaling en scheidde weer streng de alopecia areata van de

¹⁾ Leçons théoriques et cliniques sur les affections cutanées parasitaires.

herpes tonsurans en nu volgde er een periode, waarin de bevindingen van Gruby van alle kanten als onwaar werden voorgesteld en de aanwezigheid van een parasiet ontkend werd.

Het was vooral Hutchinson ¹⁾ die aan de leer van Gruby een gevoeligen stoot toebracht, doordat hij 42 waargenomen gevallen van alopecia areata met negatief onderzoek op parasieten bekend maakte. Hij noemde de aandoening alopecia circumscripta, daar de kale plekken scherp omschreven waren, ofschoon in zeer enkele gevallen de ziekte alle schedelharen doet uitvallen, ook die van de wenkbrauwen en andere behaarde gedeelten van het lichaam; hij toonde aan, dat de ziekte geheel verschillend is van alle andere aandoeningen van den schedel; dat zij niet van persoon op persoon kan overgebracht worden; dat de kale plekken nooit vesiculae of pustulae vertoonen; dat haar anatomisch karakter is atrophie van den haarwortel en verdunning van de corresponderende huidgedeelten; dat de ziekte niet aan een bepaald constitutioneel lijden gebonden en van uiterst chronisch verloop is. De

¹⁾ Medical Times and Gazette, Vol. XXXVII.

eenige afwijking welke Hutchinson vond, was eene atrophie van den haarwortel en van deze stelde hij afhankelijk de atrophie van de huid; volgens Hutchinson is deze dus secundair, terwijl verschillende andere schrijvers haar als de primaire oorzaak van het lijden beschouwen.

Vreemd moge het schijnen, dat kort na Hutchinson, twee Engelsche dermatologen, M^r. Call Anderson en Tilbury Fox, de alopecia arcata, als van parasitairen oorsprong zijnde, voorstelden en zich aansloten bij de theorie van Gruby. Zoo M^r. Call Anderson ¹⁾: „The true alopecia areata is a disease of parasitic origin, due to the presence of a fungus, detected by Gruby, and named the microsporion Audouini.” En sprekende over Hutchinson en anderen, die de ziekte als niet-parasitair beschouwen, zegt hij: „Many dermatologists, as Startin, Hutchinson, Jenner, are of opinion, that the disease consists in atrophy of the bulbe alone, which they say accounts for the falling out of the hairs. This is, to a certain extent, true no doubt, but we must go further and find out the cause of

¹⁾ On the parasitic affections of the skin.

the atrophy, and this is satisfactorily explained by the detection of the parasite." Ook treedt hij met kracht op voor de contagiëusiteit van de Area Celsi: „That it is as contagious as herpes tonsurans, no one can assert, but it is pretty certain, that it is so transmitted. I have at present under my care, for instance, two children, brother and sister, affected with this disease, and the boy appears to have communicated it to his sister from using the same brushes." Verder haalt hij verschillende voorbeelden van andere schrijvers aan, welke voor de contagiëusiteit van de Area Celsi zouden pleiten.

Tilbury Fox ¹⁾ schijnt voor zijn onderzoek geen echt geval van Area Celsi gehad te hebben, ten minste hij zegt: „The disease is very often preceded by erythema of the scalp, or by scurfiness, in the scales of which the fungus is often to be found.”

Een streng aanhanger der antiparasitaire theorie was Baerensprung; ²⁾ hij vond bij microscopisch onderzoek op een of meer plaatsen kleine aanzwellingen aan de haarschacht en hiermeê corres-

¹⁾ Skin Diseases of parasitic origine, London 1865.

²⁾ Charité-Annalen. VIII.

pondeerende de haarvezels uit elkaar wijken; de haarschacht was aan het onderste einde bleeker en veel dunner dan aan het bovenste en de wortel zoo klein, dat 't nauwelijks eene aanzwelling was. Volgens Baerensprung waren ook de haren vóór 't uitvallen reeds in hun voeding gestoord, daar zij droog en glansloos waren. Deze atrophie van den haarwortel beschouwt Baerensprung als afhankelijk van gestoorde innervatie.

De veranderingen aan 't haar door Baerensprung beschreven, werden door 't onderzoek van Boeck¹⁾ niet bevestigd; geen aanzwelling van de haarschacht en hieraan beantwoordende splitsing der haarvezelen; ook was het afgebroken haar aan zijn uiteinde niet „pinselförmig gefasert.” Daar Boeck enkele gevallen waarnam bij anaemische personen, nam hij als uitgangspunt aan slechte algemeene voeding en zoo voedingstoornis van den haarwortel.

Terwijl Baerensprung en Boeck de Area Celsi als niet-parasitair verklaarden, ofschoon ieder van verschillend standpunt, publiceerde Von Ziemssen²⁾ zes

¹⁾ Virchow's Archiv, Bd. XLIII.

²⁾ Greifswalder medicinische Beiträge. 1863.

gevallen van Area Celsi bij zes jongens, waarvan vier broeders waren en de overigen met de twee oudsten der broeders op dezelfde schoolbank zaten. Deze gevallen waren dus wel geschikt om aan de contagiositeit van de Area Celsi te doen denken. Het gelukte echter Ziemssen niet hierbij parasieten aan te toonen.

Evenmin als door de onderzoekingen van Baerensprung en Boeck, werd het anatomisch karakter der ziekte verklaard door de bevindingen van Rindfleisch.¹⁾ Hij beschrijft eene „knotige Auftreibung des Haares zwischen der Haarzwiebel einerseits und den Engpass der Haartasche andererseits; sie war zwar nicht ganz constant, fehlte aber unter zehn Fällen höchstens einmal. Diese knotige Auftreibung gehört den jüngsten Haarzellen an, die noch nicht verhornt sind; sie sind pseudohypertrophisch und diese Pseudohypertrophie ist dadurch bedingt, dass das darüber stehende fertige Haar — durch fehlen der Kraft, welche, den seitlichen Druck der Wurzelscheiden überwindend, das Haar beweglich und verschiebbar erhalten sollte, — eben nicht weiter vorrückt. Der so erzeugte

¹⁾ Archiv für Dermatologie u. Syphilis. 1869.

Misstand im Wachstume der Haare findet seine naturgemässe Lösung in der Abtrennung des ersterem von letzterem. Das Mittel dieser Abtrennung wird eine fettig körnige Metamorphose an der Grenze beider." Deze „knotige Auftreibung," waar het toch eigenlijk op neerkomt in de bewering van Rindfleisch, is door andere onderzoekers, als b.v. Hebra,¹⁾ ook dikwijls gezien; zij bestaat echter volgens hem uit eene manchetachtige omstulping der aan 't haar vast gebleven wortelschede, welke met de concaviteit naar den haarwortel ziet. Zij is echter van hoe- genaamd geen beteekenis voor de verklaring van de Area Celsi, daar men juist dezelfde aanzwelling ziet, b.v. bij seborrhea of pityriasis van het be- haarde hoofd, of ook zelfs bij normalen haargroei. Schultze²⁾ vond ook dezelfde veranderingen bij haren van oude lieden en bevestigt bovendien, dat dergelijke aanzwellingen aan verschillende gedeelten van de haarschacht voorkomen en in 't geheel niet karakteristiek zijn voor de Area Celsi.

Dat de haren vóór 't uitvallen reeds teekenen

¹⁾ Lehrbuch der Hautkrankheiten. Hebra-Kaposi.

²⁾ Virchow's Archiv. Bd. LXXX.

van gestoorde voeding zouden vertoonen, nl. droog en glansloos zouden zijn en gemakkelijk afbreken, zooals Baerensprung beweert, wordt door andere schrijvers, als Hutchinson, Boeck, Scherenberg,¹⁾ Kaposi, ten stelligste tegengesproken.

Over 't al of niet vastzitten van de uitwendige wortelschede zijn ook de meeningen verdceld; terwijl Scherenberg zegt, dat de wortelscheden bij 't uittrekken der haren in den haarzak blijven, beweert Rindfleisch, dat de wortelscheden van de inmondingsplaats der smeerklieren tot aan den fundus van den follikel blijven vastzitten.

Wanneer men nu bovendien weet, dat Wagner²⁾ bij onderzoek der haren niet de geringste abnormiteit vond en Michelson³⁾ zegt: „Alle beschriebenen Veränderungen können auch bei durch andere Ursachen veranlassten Störungen in der Ernährung des Haares vorkommen,” dan begrijpt men, dat de anatomische veranderingen, door verschillende schrijvers gevonden, voor de aetiologie van de Area Celsi van weinig waarde zijn.

¹⁾ Virchow's Archiv. Bd. XLVI.

²⁾ Archiv für physiolog. Heilkunde. Bd. III. 1859.

³⁾ Volkmann's Klin. Vorträge, No. 120.

Na al deze verschillende pogingen, om het wezen der Area Celsi te verklaren uit de anatomische veranderingen, zonder echter tot eenstemmigheid te geraken, scheen het alsof de parasitaire theorie weêr de bovenhand zou krijgen.

De eerste was Malassez,¹⁾ welke deze theorie deed herleven; het schijnt echter, dat hij geen geval van alopecia areata voor zijn onderzoek heeft gehad, want hij beschrijft *saccharomyces*, welke hij gevonden heeft in de „epidermisschubben,” welke de kale plekken bedekken.

Na Malassez kwamen achtereenvolgens Büchner²⁾, Eichhorst³⁾, Thin⁴⁾, Von Sehlen⁵⁾ den parasitairn oorsprong van de Area Celsi aantoonen; hunne verschillende bevindingen stemden echter, wat den vorm van den parasiet betreft, onderling niet overeen.

Eindigen wij dit historisch overzicht met de woorden van Hebra Jr.⁶⁾, om te doen zien, hoe

¹⁾ Arch. de Physiol. norm. et patholog. 1874.

²⁾ Virchow's Archiv. Bd. LXXIV.

³⁾ Virchow's Archiv. Bd. LXXVIII.

⁴⁾ Brit. Med. Journal. 1882.

⁵⁾ Virchow's Archiv. Bd. XCIX.

⁶⁾ Die krankhaften Veränderungen der Haut.

deze dermatoloog van den laatsten tijd de aetiologie van de Area Celsi nog steeds voor duister houdt: „Schliessen wir aus den von uns selbst beobachteten Fällen auf den ätiologischen Moment, so müssen wir aussprechen, dass wir weder der einen, noch der anderen der beiden Ansichten huldigen können. Wir sahen nie eine Uebertragung der Alopecia areata und fanden sie auch nie mit gleichzeitigen Läsionen der sensitiven oder motorischen Nervensphäre, oder mit anderen trophischen Störungen vergesellschaftet; freilich sind wir nicht in der Lage irgend welche andere causale Momente für das Auftreten des Haarausfalls anzugeben.“

Gaan wij nu eenigszins nauwkeuriger het vóór en tegen der beide theorieën na.

NIET-PARASITAIRE THEORIE.

Diogene, welke de Area Celsi als een niet-parasitair lijden beschouwen, verklaren de ziekte door tropho-neurotische invloeden, of door locale en algemeene anaemie.

Het hoofd-argument van Baerensprung, den grooten voorstander der tropho-neurotische theorie, is wel de verminderde sensibiliteit, welke overigens door de andere schrijvers niet is gevonden. De onderzoekingen van Baerensprung zijn ook niet volledig genoeg, om aan zijne verminderde sensibiliteit veel waarde te kunnen hechten; zoo zegt hij zelf: „Ich bin auf dieses Symptom (verminderte Sensibilität) zu spät aufmerksam geworden, um behaupten zu können, dass es immer vorhanden sei.” — Michelson, welke in verschillende gevallen specieel

plaats-, temperatuur- en drukzin bepaalde, vond de eerste, in plaats van verlaagd, integendeel soms verhoogd en de beide anderen geheel normaal. Ook Von Ziemssen, welke verschillende gevallen van Area Celsi observeerde, vond geen afwijking in de sensibilliteit.

De hoofdpijn, welke volgens Baerensprung en enkele andere schrijvers de ziekte zou voorafgaan, bewijst, mijns inziens, al zeer weinig, als steun voor den nerveusen oorsprong der aandoening, daar toch zoo vele andere oorzaken tot deze hoofdpijn aanleiding hebben kunnen geven.

Ook de andere bewijzen van Baerensprung zijn niet geschikt, om het verband tusschen zenuwlijden en de Area Celsi duidelijk te maken, daar het uitvallen van haren in het Ravatonsche en in het Rombergsche ¹⁾ geval, in 't geheel niet kale plekken, op Area Celsi gelijkende, deed te voorschijn komen. Ravaton vertelt van een man, bij wien tengevolge van commotio cerebri amaurose van het rechteroog en verkleuring en uitvallen van haren ontstond; Romberg stelt een meisje voor, wier eene gezichts-

¹⁾ Klin. Ergebnisse. Berlin, 1846.

helft atrophisch was en waarbij zich alopeciën op 't hoofd ontwikkeld hadden. — En in het door Baerensprung zelf waargenomen geval, waar tengevolge van verlamming van den nervus facialis omschreven uitvallen van haar op 't hoofd ontstond, geeft hij niet aan of de kale plek ontstond in 't verloop van den nervus facialis; in dit geval zou men ook eerder uitvallen van haren in den baard verwachten hebben.

Een verdere steun voor de tropho-neurotische theorie zoekt Baerensprung in de proeven van Steinrück, die na doorsnijding van den nervus infraorbitalis bij konijnen de snorharen zag uitvallen. Steinrück zelf echter verklaart dit door de opgehevene huid-sensibiliteit, zoodat tengevolge der anaesthesie de haren mechanisch zouden verwijderd zijn. Wagner ¹⁾, die bij een aantal personen den nervus infraorbitalis wegens tic douloureux reseceerde, vermeldt ook nergens het uitvallen van haren. Verder verhaalt Steinrück, dat hij na doorsnijding van den nervus ischiadicus de afgeschoren haren der verlamde extremiteit niet weer zag aangroeien; wanneer men echter bedenkt, dat de nervus ischiadicus niet de

¹⁾ Langenbeck's Arch. Bd. XI.

zenuw is voor de huid van het bovenbeen, begrijpt men wel, dat de proef voor 't bewijs van de tropho-neurotische theorie zonder waarde is. Bovendien heeft Michelson op dezelfde manier als Steinrück den nervus ischiadicus doorgesneden, doch zag de afgeschoren haren aan de verlamde extremititeit weer spoedig aangroeien.

Het is hier niet de kwestie om 't bestaan en de werking van trophische zenuwen in 't algemeen te bespreken, genoeg bekend is 't immers, dat in 't gebied van zieke zenuwen veranderingen van 't haar, grijs, wit worden, enz. kunnen voorkomen; maar aangetoond is het nooit, dat door zenuwstoornis uitvallen van haar werd veroorzaakt in vorm en uitbreiding gelijkende op Area Celsi. — Hoe ook te verklaren de veelvuldige gevallen, waar bij Area Celsi aan beide kanten van 't hoofd kale plekken voorkomen, indien dit in verband moest staan met zenuwlijden b.v. hemiplegie — Bij de talrijke gevallen van totale verlamming van motorische en sensible zenuwen, zou men dan toch zeker ook dikwijls verschijnselen moeten waarnemen, veroorzaakt door verlamming van trophische zenuwen. En indien bij een, dan moest toch ook zeker bij het geval door

Boeck aangehaald, deze invloed van trophische zenuwen op 't uitvallen van het haar zijn waargenomen: Bij een man van 50 jaar was er als residu van een vroegere apoplexia cerebri verlamming van de sensible zenuwen van een beperkt gedeelte van de linker hoofdhelft, zoodat het algemeen gevoel en de temperatuurzin totaal verloren waren, de bedoelde plaats was slechts ter grootte van een daalder. Ofschoon het uittrekken van het haar er geheel zonder pijn kon geschieden, onderscheid van koud en warm niet gemerkt werd, was de haargroei op deze plaats evenzoo normaal als op alle andere plaatsen van het hoofd en had er ook regeneratie der uitgetrokken haren plaats.

Stel eens het geval, dat de oorzaak een zenuwstoornis was, dan zou men toch verwachten, dat 't geheele gebied, door die zenuw verzorgd, de verandering zou ondergaan, zooals dat het geval is bij herpes zoster; dit ziet men echter bij de Area Celsi hoegenaamd niet; veeleer hebben steeds alle schrijvers gewezen op den eigenaardigen ronden vorm, dan hier, dan daar op 't hoofd voorkomende en in 't geheel niet beantwoordend aan het verloop eener zenuw.

Wanneer men dan bovendien nagaat, dat bij de meeste bekende gevallen van Area Celsi geen gelijktijdig of voorafgaand zenuwlijden bestaat, en er dus geen „Anhaltspunkte” voor eene tropho-neurotische theorie zijn, dan dunkt me dat deze theorie wel als onhoudbaar mag worden voorgesteld.

Degene, die de Area Celsi als eene van locale en algemeene anaemie afhankelijke ziekte beschouwt, is voornamelijk Michelson, daar volgens vele schrijvers de huid van de kale plekken wit is en de ziekte bij arme, slecht gevoede menschen voorkomt; wanneer men daarentegen bedenkt, dat bij velen de huid van de aangedane plaatsen in 't geheel niet atrophisch is en de ziekte dikwijls bij overigens geheel gezonde menschen voorkomt, dan kan men niet in ernst deze anaemie als de oorzaak der aan-doening beschouwen.

Ook de gedachte aan eene sluiting der cutane vaten, volgens Michelson, door eene endarteritis obliterans, heeft geen reden van bestaan, daar de vorm van de kale plekken in 't geheel niet beantwoordt aan 't verloop van een bloedvat.

PARASITAIRE THEORIE.

Wanneer men nagaat den eigenaardigen vorm van de Area Celsi, zooveel gelijkende op dien van de parasitaire herpes tonsurans, de ongenoegzame verklaring door andere oorzaken, de enkele gevallen van contagiositeit, welke bekend zijn, dan is het niet te verwonderen, dat bij de Area Celsi, vooral ook door het zooveel verbeterde bacteriën-onderzoek van den lateren tijd, nog steeds naar parasieten wordt gezocht, om hun oorzakelijk verband met de ziekte te kunnen aantoonen.

Reeds is gezegd, dat de gevallen, welke tot uitgangspunt van de onderzoekingen van Gruby, Tilbury Fox en Malassez dienden, geen echte gevallen van Area Celsi waren en dus het vinden van

de microsporon Audouini en van de saccharomyces van Malassez voor de aetiologie van de Area Celsi van geen waarde zijn. Behalve het verkeerde van de diagnose, kunnen toch ook moeilijk schimmelplanten de oorzaak der ziekte zijn, daar deze wegens hare grootte door andere onderzoekers ook zouden gezien zijn geworden. En wanneer men dan bovendien vergelijkt het zoo snelle verloop der ziekte bij de Herpes Tonsurans, met het zoo chronische verloop bij de Area Celsi, dan is men geneigd aan andere parasieten dan wel aan schimmelplanten te denken, — kleiner in dimensie en minder in aantal.

Büchner was van meening, dat schizomyceten de oorzaak moesten zijn en wel is waar wegens de weinige hevigheid der ziekte, niet-gecoloniseerde. Bij microscopisch onderzoek gelukte het hem niet, iets op parasieten gelijkende, aan 't haar te vinden, maar hij verkreeg, na de haren in geschikte voedingsstof te hebben gebracht, verschillende malen na elkaar dezelfde soort van schizomyceten, zooals hij ze nooit bij toevallig in de lucht voorkomende parasieten gezien had; het waren kleine, scherp begrensde korreltjes van nauwelijks 1 μ in diameter, met twee zeer dunne en korte draadvormige uitloopers. Veel gelijkenis ver-

toonden ze met zekere vormen van den bacillus anthracis; ook uit den hooibacillus kon men door geschikte voedingswijze dergelijke vormen verkrijgen. Ofschoon het hem waarschijnlijk schijnt, spreekt Büchner toch niet met zekerheid het aetiologisch verband tusschen dezen bacillus en de Area Celsi uit.

Tot een ander resultaat kwam Eichhorst. Deze vond tusschen haar en wortelschede vele „Pilzsporen” ter grootte van $3,5 - 4 \mu$; hun vorm herinnerde aan dien van roode bloedlichaampjes en Eichhorst hield ze voor identisch met de microsporon furfur. Waarschijnlijk is het, van wege den vorm en de grootte, dat het saccharomyces waren en met de Area Celsi niets gemeen hadden, daar zij ook alweer wegens hunne grootte door andere onderzoekers zouden gezien zijn, indien zij werkelijk de oorzaak der Area Celsi waren.

In den laatsten tijd is Von Sehlen opgetreden als beslist aanhanger der parasitaire theorie. Al spoedig trachtte Michelson zijne bevindingen te niet te doen, door aan te toonen, dat niet een geval van alopecia areata maar van mycosis (herpes) tonsurans, door Von Sehlen onderzocht was. Dit is echter, dunkt me, onjuist. Von Sehlen beschrijft de kale

plekken als volkomen haarloos en zonder resten van haarstompen, de huid van de kale plekken was ook geheel glad, alleen waren de randharen soms onregelmatig afgebroken en was er eene geringe afschilfering van kleine witte epidermisschubjes aan de peripherie, welke Von Sehlen acht ontstaan te zijn door zorgeloze verpleging. Meerdere schrijvers wijzen bovendien bij Area Celsi op eene „Schuppenzone” aan de peripherie, bij overigens intacte kale plek, zoo b.v. Von Ziemssen: „Das Centrum der grossen Glatzen is vollkommen haarlos und glatt, die peripherie unter dem dünnen Haarwuchs schwach beschuppt” en „völlig kahle und bis auf einige Schuppen und isolirte Bläschen an der Peripherie, ganz glatte Stellen am Hinterhaupte.” — Ook zou, indien, wat Michelson beweert, Von Sehlen voor zijn onderzoek een geval van herpes tonsurans had gebezigd, hij veranderingen in de haarschacht zelf, en ook de trichofyton tonsurans gevonden hebben.

Men mag dus wel aannemen dat de bevindingen van Von Sehlen op gevallen van Area Celsi betrekking hadden. Hij haalt zes gevallen van Area Celsi aan, van welke vijf door sublimaatbehandeling genazen

of het uitvallingsproces korten tijd na de toediening tot stilstand kwam. Bij twee van deze gevallen waren het twee broeders van zes en acht jaren, beiden overigens geheel gezond; bij den oudsten openbaarde zich de aandoening eenigen tijd later dan bij zijn jongeren broeder en was hij dus waarschijnlijk door dezen geïnfecteerd.

Een ander patient merkte het eerst een kale plek, zonder pijn of andere irritatieverschijnselen ontstaan, aan den linker kant van zijn baard; — over eene eventueele mogelijkheid van infectie wist hij niets aan te geven, dan dat hij kort te voren zich haar en baard had laten knippen. — Kort daarop volgde op de corresponderende plaats aan den rechter kant ook uitvallen van haren; patient vertelde de gewoonte te hebben op bepaalde manier den baard met de hand te strijken, waarbij hij afwisselend den eenen en den anderen kant van de wang aanraakte. Terwijl patient voor deze kale plekken onder behandeling was, ontwikkelden zich op 't behaarde hoofd verschillende nieuwe kale plekken, die in hunne uitbreiding geenerlei betrekking tot 't verloop van zenuwen of bloedvaten vertoonden. Daarentegen vertelde patient, dat

hij zich dikwijls aan zijn kin had gekrabt en daarna met de vingers door 't haar gestreken had, zoodat men ook hier geneigd is aan eene mechanische overbrenging te denken.

In het volgende geval wordt een jonge man voorgesteld, welke, na 't spelen met een hond, ingeënt met gecultiveerde micrococcen van *Arca Celsi*, kale plekken in zijn baard kreeg, nadat hij, niet-tegenstaande de waarschuwing, zijne kin aan den kop van het dier had gewreven.

Zoowel de verbetering met sublimaat, alsook de waarschijnlijkheid van infectie in verschillende gevallen, doen dus wel denken aan een parasitair oorsprong van het lijden.

Van deze verschillende gevallen werden de haren microscopisch onderzocht en vond Von Sehlen bij allen kleine blauwe korreltjes ter grootte van $0,5 \mu$. tusschen haar en wortelschede; alleen bij zijn eerste geval, waar een tijd lang de sublimaat behandeling was toegepast, was het microscopisch onderzoek op bacteriën negatief en ook de culturen van dit geval bleven zonder resultaat. In de culturen van de haren van de andere gevallen ontwikkelde zich na enkele dagen een witte zoom om de haren, welke bij microscopisch

onderzoek voor al de gevallen bleek te bestaan uit dezelfde micrococcen. Het specifieke der blauwe korreltjes als micrococcen was dus door hunne verdere ontwikkeling op de agar-agar ¹⁾ aangetoond, nog niet echter hunne pathogene beteekenis tot de *Area* Celsi. Daarom werd van de gecultiveerde micrococcen iets op 't hoofd van twee personen gebracht en de slijmige cultuur goed uitgestreken; deze proeven hadden echter geen resultaat. Van een andere cultuur werd nu op ratten ingeënt en hier ontwikkelden zich ronde plekken, waar 't uittrekken van het haar gemakkelijker en zonder pijn kon geschieden, de haren echter niet van zelf uitvielen. Aan deze haren, microscopisch onderzocht, vond Von Sehlen dezelfde micrococcen, als in de vroegere gevallen van *Area* Celsi bij menschen.

¹⁾ Eene gelatineachtige massa, welke na stolling bij lichaams-temperatuur niet vloeibaar wordt.

ZIEKTEGEVAL.

Patiënte H. F., 12 jaar oud, volkomen gezond, bemerkte voor ruim anderhalf jaar, dat hare nagels weeker werden en langzamerhand in grootte afnamen; een paar maanden later ontdekte zij het eerst, dat de haren begonnen uit te vallen in de streek van het linker slaapbeen, waardoor een kale plek ontstond, welke langzamerhand in grootte toenam; kort na het uitvallen op deze eerste plek, bemerkte zij hetzelfde in de rechter helft van het achterhoofdsbeen. Beide kale plekken waren van den kant van de patiënte ontstaan zonder de minste prodomaalsymptomen, geen jeuken of hoofdpijn; de huid van de kale plekken is volkomen normaal, glad en zonder eenige irritatie, ook in 't geheel niet atrophisch of bleek; het gevoel is er geheel

intact. De kale plekken zijn bijna rond, de grootste heeft ongeveer een omvang van 5 cm., de andere van 4; de haargroei rondom de kale plekken is geheel normaal.

Het blijkt uit deze beschrijving, dat bij dit geval geen enkele aanleiding is om te denken aan een tropho-neurotische oorzaak en ook niet aan locale of algemeene anaemie.

Toen nu na eene kortdurige behandeling met eene oplossing van sublimaat de toestand der nagels aanmerkelijk verbeterde, werd in mij het al dadelijk opgevatte vermoeden, dat de ziekte van parasitairen oorsprong zou zijn, nog meer versterkt, vooral ook in verband hiermede, dat de kale plekken op 't hoofd secundair zouden ontstaan zijn na de aandoening der nagels.

Daar ik bovendien in de litteratuur geen enkel geval kon vinden van gelijktijdige aandoening der nagels met Area Celsi, vond ik dit geval wel der vermelding waard.

Van de peripherie van de kale plekken werden nu haren uitgetrokken en microscopisch onderzocht; voor 't onderzoek werden de haren achtereenvolgens gebracht in alcohol, verdunde waterige oplossing

van methyleenblauw, absoluten alcohol, vervolgens nagelolie en dan bewaard in Canadabalsem. Ook werd de Gram'sche methode aangewend, waarbij in plaats van methyleenblauw gentiaanviolet wordt gebezigd en dan het haar met een oplossing van jodkali ontleurd. Deze methode had echter niets voor boven de eerste.

De haren volgden zonder wortelscheden en er was anatomisch geen verandering aan te constateeren; wel waren op de cuticula van de haarschacht verschillende kleine blauwe korreltjes te zien, hetgeen bij meer andere onderzochte haren hetzelfde was. Om nu nader het karakter van deze blauwe korreltjes te kunnen nagaan, werden met een uitgegloeid pincet op nieuw haren uitgetrokken en ingeënt op eene geschikte voedingsstof agar-agar, vooraf in gesteriliseerde buisjes gebracht; met eene uitgegloeide platinanaald werden de haren op de agar-agar ingeplant en verder de buisjes met gesteriliseerde watten afgesloten. Na eenige dagen ontwikkelde zich in een paar van de buisjes rondom het ingebrachte haar vuilgele korstjes, van welke opnieuw ingeënt in een ander buisje dezelfde cultuur zich ontwikkelde. Bij microscopisch onderzoek

bleken het te zijn micrococcen, zich groepeerende als sarcina ventriculi; zij waren echter van deze geheel verschillend, want terwijl bij onderzoek met de micrometer de sarcina ventriculi 3 μ groot waren, bedroeg de grootte van de sarcina bij Area Celsi, met 't geleiachtige omhulsel meegerekend, slechts 0,5 μ .

Om nu te zien of alleen deze eigenaardige sarcinae of ook andere organismen zich op het haar van de patiente bevonden, maakte ik nog eens culturen op dezelfde voren beschrevene manier, — het was echter nu macroscopisch reeds duidelijk, dat het niet dezelfde sarcinae waren. Tweemaal waren het micrococcen, die zich op de agar-agar vertoonden als witte korreltjes, welke ook bij eene nieuwe cultuur hetzelfde bleven; na kleuring met methyleenblauw bleken 't bij microscopisch onderzoek en met mikrometer micrococcen te zijn ter grootte van 1 μ . In een ander buisje van dezelfde cultuur hadden zich echter bacillen ontwikkeld die 1 μ . dik waren.

Dit resultaat was dus met het eerste in 't geheel niet in overeenstemming, daarom maakte ik nog eens nieuwe culturen van de haren; — in een der buisjes zag men na een paar dagen om 't haar enkele witte korrels, welke bij onderzoek bleken micrococ-

een te wezen en eene grootte hadden van 1,5 μ ; de cultuur in het andere buisje was geheel verschillend van de vorige; want vele grootere witte plekjejes hadden zich om het haar gerangschikt, het waren *saccharomyces*, zooals ze door Bizzozero ¹⁾ beschreven zijn als *saccharomyces ovals*, en op de behaarde hoofdhuid van nagenoeg alle menschen voorkomen

De nog eens gemaakte nieuwe culturen bleven zonder eenig resultaat, doch nu begonnen ook aan den omtrek van een der kale plekken kleine haartjes te voorschijn te komen en was het ziekte-proces dus eigenlijk geëindigd.

Om nu te zien of een van deze verschillende mikroörganismen, *sarcinae*, kleinere micrococcen, grootere micrococcen, bacillen, *saccharomyces* in aetiologisch verband stonden met de *Area Celti*, werd van de culturen van al deze tusschen 't hoofdhaar van verschillende personen zorgvuldig met eene uitgegloeide glazen staaf uitgestreken; — deze proeven bleven echter zonder eenig resultaat.

Ofschoon het mij dus door deze onderzoekingen

¹⁾ Virchow's Archiv Bd. CXVIII.

niet is mogen gelukken een causaal verband tusschen parasieten en de Area Celsi aan te toonen, komt mij toch de parasitaire theorie der ziekte als de meest aannemelijke voor, om het onhoudbare van de verklaring der ziekte door tropho-neurotische oorzaken of ook slechten algemeenen voedingstoestand, — te meer nog daar, zooals boven gezegd is, de aandoening bij deze patiente reeds geruimen tijd bestaan had en het aantonen van eventueel aanwezig zijnde parasieten bij een pas beginnend geval van Area Celsi waarschijnlijk veel gemakkelijker zoude geweest zijn. — De gelegenheid hiertoe heb ik echter tot mijn spijt niet gehad, daar alle pogingen, om nog een ander geval van Area Celsi voor onderzoek te krijgen, zonder gevolg waren.

Het zekere, wat uit dit onderzoek in ieder geval gebleken is, is dat de bovengenoemde verschillende soorten van mikroörganismen op de behaarde hoofdhuid van den mensch kunnen voorkomen.

STELLINGEN.

I.

De Penzold'sche theorie voor de verklaring van het ontstaan van het vesiculair ademhalingsgeruisch is niet de juiste.

II.

Bij ileus is in de meeste gevallen het uitspoelen van de maag gewenscht.

III.

Het voorschrijven van digitalinum verdient geen aanbeveling.

IV.

Morphologische specificiteit van bacteriën bestaat niet.

V.

Sublimaat verdient in de chirurgie in vele opzichten de voorkeur boven andere autiseptica;

Het geval van sublimaatvergiftiging, door Mikuliz bekend gemaakt, bewijst op zichzelf niets voor het gevaarlijke van dat middel.

VI.

De samenhang van ganglia met peesscheden is niet waarschijnlijk.

VII.

Ten onrechte wordt de operatie van Ogston bij genu valgum als gevaarlijk voorgesteld.

VIII.

Bij tympania uteri tijdens de baring, dient men zoo spoedig mogelijk te termineeren en de binnen-vlakte van den uterus te desinfecteeren.

IX.

De partiële resectie van den spierwand van de baarmoeder, door Säger uit Leipzig bij sectio caesarea toegepast, is alleen dan aangewezen, wanneer de operatie verricht wordt na spontane ruptuur van dit orgaan.

X.

Het is wenschelijk bij eene keering en extractie, de laatste kunstbewerking niet direct op de eerste te laten volgen.

XI

Enucleatio bulbi is te verkiezen boven exenteratio.

XII.

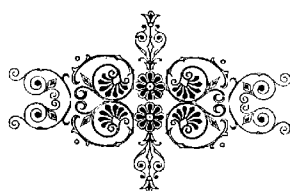
Bij seniele cataract is eene zwakke oplossing van cocaïne boven eene sterke te verkiezen.

XIII.

Het is niet waarschijnlijk, dat in inenting een voorbehoedmiddel tegen cholera gevonden wordt.

10813

2000

11754